

Wim Verboom

Harderwijk

A Heidelbergi Káté mint kereszteleési hitvallás*

Bevezetés

Előadásomban a Heidelbergi Kátéra mint kereszteleési hitvallásra szeretném felhívni a figyelmet. Erre sajátos fényt vetít, hogy a Káté benne van az 1563-as istentiszteleti rendtartásban. A rendtartás világossá teszi, hogy azok az ifjak, akik a Heidelbergi Kátét tanulják, azonosak azokkal a „kisgyermek”-ekkel, akiről a 74. kérdés-felelet beszél. Megkeresztelt gyermeknek lenni a Krisztus-identitást (keresztényen mivoltot) is jelenti, ahogy erről a 32. kérdés szól: *És te miért neveztetel kereszténynek?*

1. A Heidelbergi Káté helye az 1563-as istentiszteleti rendtartásban

Az 1563-as Pfalzi Egyház rendtartásából¹ már első ránézésre kiténik, hogy a Heidelbergi Kátét a keresztség sákramentuma felől kell értelmezni. Ismeretes, hogy III. Frigyes november 15-én adatta ki azt az istentiszteleti rendtartást, amely ennek elődjét, Ottheinrich pfalzi választófejedelem 1556-ban megjelent rendtartását volt hivatott felcserélni. Frigyes ugyanazokra a szakemberekre bízta a rendtartás megszerkesztését, akik a Kátét is összeállították: a nagytiszteletű teológiai tanárookra, szuperintendensekre (esperesekre), lelkipásztorokra, istenfélő tudós tanácsosokra és más férfiakra. Feltűnő, hogy a rendtartásban benne van a Heidelbergi Káté teljes szövege, annak szerves része, és

* Elhangzott 2013. november 15-én a *Bemutatás a templomban – a Káté helye a keresztség és az úrvacsora között* témájú nemzetközi konferencián.

¹ Teljes szövegét ld. Tőkés István (ford.): A Pfalzi Egyház rendtartása (1563). In: Fekete Károly: *A Heidelbergi Káté magyarázata. Hálaadásra vezető vigasztalás 129 kérdés-feleletben*. Kálvin Kiadó, Budapest 2013, 527–561. (Szerk.)

itt nemcsak az egyház hitvallásaként jelenik meg, hanem a gyülekezet és különösképpen a gyermekek tankönyveként is. A Heidelbergi Káté sajátosan a megkeresztelt gyermekek tankönyve kíván lenni, amint ez ki is tűnik abból, hogy helyet kapott a rendtartásban. Az istentiszteleti rendtartás elején a gyülekezet gyermekeinek megkeresztelésére vonatkozó útmutatást találjuk. A lelkipásztor pedig ezzel zárja a keresztség kiszolgáltatását követő beszédet:

„Szeretteim az Úr Jézus Krisztusban! Mivel ezt a gyermeket oltalmatokba vettétek, gondoljátok meg: a mi Istenünk igaz Isten, aki azt akarja, hogy igazságban szolgáljunk néki. Ennek okáért ti, barátok és rokonok, különösképpen azonban atyja és keresztszülei, teljes igyekezettel vigyázzatok, hogy a keresztyén hit és tanítás szerint, amelyet Isten a mennyből jelentett ki, és amely az Ó- és Újtestamentumban található, ez a gyermek az Úr Krisztusnak neveltessék; amikor majd megfelelő értelmi fokra jut, inteni kell, hogy Isten szövetségének ezen jegye és a szent keresztség pecsétjének köteleztetése folytán Isten színe előtt, valamint az ő angyalai és a keresztyén gyülekezet előtt nyilvánosan tagadja meg a Sátánt és a világot, minden cselekedetével és kívánságával együtt, s adja át és kötelezze el magát az Úrnak, vagyis élete végéig neki szolgáljon a szent evangélium szerinti teljes szentségben és engedelmisségben. Erre segítsen titeket és őt a mi Urunk Jézus Krisztus örökkévaló Atyja. Ámen.”²

Ezt az intelmet követi a Heidelbergi Káté, majd pedig a megkeresztelt gyermekek gyülekezeti konfirmációjára néző utasításokat olvashatunk. A lelkész a félszeg gyermekeket is konfirmálhatja. A konfirmáció alapján a gyermekek az Úr asztalához járulhatnak.

Az eddigiek alapján elmondhatjuk, hogy a Heidelbergi Káté olyan tanulási folyamat tankönyve, amelyen a gyülekezet megkeresztelt gyermekei végig kell haladniuk, kezdve megkeresztelésüktől s a keresztségről való számadás útján az úrvacsorához való bocsátásukig. A választófejedelem Kátéhez írt előszava is hangsúlyozza, hogy a gyermeknek végig kell mennie a katekézis tanfolyamán, s míg erre jár, a család részéről a szülő az ő kísérelője és nevelője, az iskolában a tanító irányítja, a gyülekezetben pedig a lelkipásztor.

Az iskolás gyermekek az iskolában tanulják meg a káté kérdéseit és feleleteit. Vasárnap délután templomba mennek tanítójuk vezetésével, hogy ott részt vegyenek a katekizációs istentiszteleten, és ott felmondják az iskolában megtanult kérdéseket és feleleteket. Ezután a lelkipásztor magyarázza meg nekik a soron következő kérdéseket, feleleteket. Ebben az a legszebb, hogy a szülők is jelen vannak a templomban gyermekek mellett, úgyhogy a katekizációs istentisztelet nemcsak a megkeresztelt gyermekhez szól, hanem az egész gyülekezetnek. Így a gyülekezet tagjai egész életükben tanulnak.

² A szövegrészletet, akárcsak az istentiszteleti rendtartás további idézeteit, Tókécs István fordításában közöljük; ld. *A Pfalzi Egyház rendtartása (1563)*. In: Fekete Károly: i. m. 532. (Szerk.)

Ha a Heidelbergi Káté az a tanfolyam, amelyen a gyermek a keresztségtől kezdve vesz részt és a konfirmáción át jár be az úrvacsoráig, akkor ez nemcsak az istentiszteleti rendtartás egyik fejezete, hanem a gyermek hitbeli fejlődésének létfontosságú eleme, s ezzel a Káté egzisztenciális töltetet nyer: a gyermek hitbeli gyarapodásának elengedhetetlen eszköze lesz. A konfirmáláskor arról tesz vallást, hogy meg van keresztelve, s hogy ő a Jézus Krisztus által szerzett üdvösség részese, illetve, hogy ő Krisztust kívánja követni. Amikor pedig az úrvacsorában részesül, megtörténik hitének megerősítése, amint ezt az úrvacsorai rendtartás következő mondata is igazolja:

„A mi Urunk Jézus Krisztus úrvacsorájának ebből a szerezteséből látjuk, hogy ő a mi hitünket és bizodalmunkat a maga tökéletes, a kereszten egyszer s mindenkorra végbement áldozatára, mint üdvösségünk egyetlen alapjára és fundamentumára irányítja.”

Így növekedik a gyermek, hogy Isten kegyelme és a Szent Lélek hatalma által nagykorúságra juthasson, és a megkeresztelt hívő ember életét élje. Ezt a célkitűzést szépen tükrözi egy 1587-es kétnyelvű, francia–német Heidelbergi Káté, amelyben az első kérdés-felelet – szokásos módon – így kezdődik:

„Kérdés: Mi életedben és halálodban egyetlen vigasztalásod?

Felelet: Az, hogy mind testestől, mind lelkestől, akár élek, akár halok, nem önmagamé, hanem az én hűséges Megváltómnak, Jézus Krisztusnak tulajdona vagyok, aki az ő drága vérével minden bűnömért tökéletesen eleget tett és engem az ördög minden hatalmából megszabadított.”

Majd pedig így folytatódik:

„Ezért kereszteltek meg az ő nevére, s ezért hívnak engem keresztyének.”

2. A Heidelbergi Káté az Isten szövetségéről szóló hitvallás

Ha megismertük a Heidelbergi Kátét mint amely keresztelési hitvallás, most azt kérdezhetjük: nevezhető-e a Heidelbergi Káté Isten szövetsége hitvallásának is? Meggyőződésem, hogy igen. De mi is a szövetség? A Heidelbergi Káté nem erre ad meghatározást. De úgy gondolom, ha a Káté gondolatmenetét követjük, azt mondhatjuk, hogy a szövetség az a kapcsolat, amelyet Isten a bűnös emberrel létesít. Ebben a kapcsolatban elvileg mindig Isten az első. Ő kezdeményez. Ő olyan értelemben is első, hogy mi nem érdemeltük ki e szövetségi kapcsolatot, s ezért beszélünk Istennek az emberekkel kötött kegyelmi szövetségéről. Én pedig úgy látom, hogy a Heidelbergi Káté olyan tankönyv, amely magában foglalja Istennek a gyülekezettel s ezen belül a gyermekkel kötött szövetségét. Maga a keresztség is megpecsételi azt a tényt, hogy a kisgyermek Isten szövetségének tagja.

Az 1563-as istentiszteleti rendtartás keresztelési formulája is ugyanígy beszél a kisgyermekéről. Ezzel kapcsolatban újból hangsúlyoznunk kell, hogy a Heidelbergi Kátét nem pusztán csak beillesztették az istentisztelet szertartásának szövegébe, hanem mélyen gyökerezik a rendtartást is meghatározó teológiában. Ez pedig a szövetség teológiája. Hadd idézzek néhány példát a keresztelési rendtartásból, amely ezzel a mondattal kezdődik:

„Mivel a keresztyének gyermekei föl vannak véve Isten szövetségébe, Csel. 2., azért közölni kell velük a szent keresztséget, mint ennek a szövetségnek jegyét és pecsétjét, és ily módon meg kell különböztetni őket a hitetlenek gyermekeitől.”³

A rendtartás a továbbiakban az Ábrahámmal kötött szövetségre utal, amikor ezt mondja a kisgyermekéről:

„[...] semmiképpen nem szabad kizárni őket a szent keresztségből, mivel őket is elhívta Isten arra a szövetségre, amelyet Ábrahámmal, minden hívők atyjával, és így velünk és gyermekeinkkel is kötött [...]”⁴

Ha pedig továbbmenve azt kérdezzük, mi a sajátossága ennek a szövetség-teológiának, akkor azt kell kiemelnünk, hogy Isten a gyermekeknek is megígérte az üdvösséget a szövetség által. A szövetség fogalmában mindig benne van az ígélet is, a Hármass-Egy Isten üdvözítésének ígéréte, és ennek szép kifejezéseit fel is fedezhetjük a keresztelési rendtartás szövegében:

„Ennélfogva, amikor [Krisztus] akarata szerint Atya nevében megkeresztelnek, először mintegy látható eskünek a hasonlatossága szerint bizonyosságot tesz nekünk egész életre szólóan arról, hogy Isten Atyánk akar lenni, mind nekünk, mind gyermekeinknek; gondoskodik minden testi és lelki szükségünkről, s minden rosszat a javunkra fordít [...]”

Másodszor, amidőn a Fiú nevében megkeresztelnek, azt ígéri nekünk, hogy mindaz a miénk, amit Istennek Fia cselekedett és szenvedett; úgyannyira, hogy ő a mi és gyermekeink Megváltója [...].

Harmadszor, amidőn a Szentlélek nevében megkeresztelnek, biztosít afelől, hogy tanítónk és vigasztalónk lesz mind nekünk, mind gyermekeinknek a Szentlélek, aki Jézus Krisztus testének igaz tagjaivá tesz, hogy a keresztyén gyülekezetek minden tagjával együtt részeseivé váljunk Krisztusnak és valamennyi javának [...].”⁵

Isten szövetsége tehát az ő ilyen „háromságos” rendbe foglalt üdvözítésének ígéletéről szól. De emellett arról is, hogy a gyülekezetben megkeresztelt gyermeknek meg kell tanulnia megérteni, mit jelent az, hogy ő a szövetség

³ A Pfalzi Egyház rendtartása (1563). In: Fekete Károly: *i. m.* 528. (Szerk.)

⁴ Uo. 530. (Szerk.)

⁵ Uo. (Szerk.)

gyermeke. A rendtartás arról beszél ezután, hogy a szövetségben mindkét fél elkötelezi magát. Ezért ekképpen folytatja:

„[...] ezért mi is megígérjük Istennek, aki Atya, Fiú, Szentlélek, hogy kegyelme által egyedül őt ismerjük el és valljuk meg, mint egyedül igaz és élő Istenünket; egyedül őt hívjuk segítségül minden szükségünkben, és úgy élünk, mint az ő engedelmes gyermekei [...].”⁶

A Heidelbergi Káté pedig éppen ehhez a célkitűzéshez alkalmas tankönyv, ugyanis arra akarja megtanítani a szövetség gyermekét, hogy hittel és megtéréssel válaszoljon Isten szövetségére. Ha ezt teszi, hitben elfogadott és élő valósággá lesznek az ígéretek, amelyeket a Hármias-Egy Isten a keresztségben adott neki. Ez azonban nem történik magától. A Káté tanfolyama itt nem kicsiny akadályokba ütközik, ugyanis a gyermek önmagától nem képes válaszolni a szövetségre. Természete szerint „nincs kedve hozzá”. Ezért nem kevesebbre van szüksége, mint magára a Szentlélekre, akinek támogatását, jelenlétét szintén ígéretül kapta a keresztségben:

„Hasonlóképpen bizonyos, hogy mind a gyermekek, mind a felnőttek veszik a Szentlelket, aki hitet oltott a szívükbe.”⁷

A Szentlélek szüntetheti meg a gyermek szívében az ellenkezést, ő tanítja őt hinni és a szövetség ígéretére áment mondani. Senki sem születik hívőnek. A Szentlélek pedig ezért tanítja és növeli bennünk a hitet. Ebben a vonatkozásban a Heidelbergi Káté gyermeknevelő eszközzé válik a Szentlélek által.

Mindezek után az ember azt várná, hogy a Heidelbergi Káté jelentős teret szentel a szövetség kérdésének. De az olvasót csalódás is éri, mert nincs így. A „szövetség” kifejezés csak két helyen fordul elő benne: a 74. feleletben, amely a keresztségről szól, és a 82. feleletben, amely az úrvacsorai fegyelemről tanít. Ennek ellenére azt tartom – olyan szakemberekkel együtt, mint Lothar Coenen, J. F. Gerhard Goeters, Derk Visser, Lyle D. Bierma és mások –, hogy a szövetségnek jelentős szerepe van a Heidelbergi Káté teológiájában. Ebben nincs is semmi különös, hiszen Ursinust, Melanchthon tanítványát a szövetség teológusának nevezhetjük. Az 1562-es *Nagy Káté*jában, például, jelentős teret szentel a szövetségnek. Ugyanígy az *Explicationes* című kátémagyarázatában is, amelyet holland fordításban Ursinus „Kincset érő könyvé”-nek neveznek.

Mivel a Kátében kevés hely jutott a szövetség kérdésének, ez többféle feltételezéshez vezetett. Albrecht Maurits Gooszen és August Lang például azt állítja, hogy ezzel a lutheránusoknak kívántak kedvezni. Mert ha a szövetség nagyobb hangsúlyt kap, akkor arra gyanakodtak volna, hogy a Káté túl közel áll Zwingli teológiájához. Akárhogy is legyen, nekem az a véleményem, hogy bár a „szövetség” szava csak ritkán fordul elő a Heidelbergi Kátében, a

⁶ *A Pfalzi Egyház rendtartása (1563)*. In: Fekete Károly: *i. m.* 530. (Szerk.)

⁷ Uo. 528. (Szerk.)

szövetség gondolata meghatározó benne. Ha a Kátét abból a szemszögből ítéljük meg, hogy a rendtartás mit tanít a keresztelés rendjénél a szövetségről, akkor ez nem is lehetett másképpen. Ebben a tekintetben a Grand Rapids-i Lyle D. Biermához csatlakozom, aki nemrég könyvet jelentetett meg a Heidelbergi Káté felekezeti gyökereiről, és több példát is felhoz a szövetség-gondolat előfordulására. De leginkább azt kívánja hangsúlyozni, hogy a szövetség gondolatát a 74. kérdés-felelet fényében kell szemlélnünk a Heidelbergi Kátét egészében.

„Meg kell-e keresztelni a kisgyermeket?”

Meg, mert miután ők is éppúgy Isten szövetségéhez és az Anyaszentegyházhoz tartoznak, mint a felnőttek, s mivel Isten Krisztus vére által a bűnökből való váltságot és a hitet munkáló Szentlelket nekik is éppúgy ígéri, mint a felnőtteknek: ennél fogva a keresztség, mint a szövetség jegye által őket is szükséges beoltani az Isten Anyaszentegyházába, és megkülönböztetni a hitetlenek gyermekeitől, úgy, amint az Oszövetségben is történt a körülmetélkedés által, melynek helyébe Krisztus az Újszövetségben a keresztséget szerezte.”

Ez a meghatározás szinte azonos a Melanchthon *Examen Ordinandumj*-nak (1553) megfogalmazásával. Bierma kimutatja, hogy az egész – s a megkeresztelt gyermekek számára írt – Kátét a 74. kérdés-felelet határozza meg:

„Úgy tűnik, Ursinus Melanchthontól veszi át ezt a választ, és beleszövi az ő részletes, kifejtő református 'szövetségi' nyelvezetébe (szókincsébe), így a Heidelbergi Káté 74. kérdését olyan lencsévé teszi, amelyen keresztül a Heidelbergi Káté további részeit áttételesen szövetségieknek lehet látni. Például: az a kijelentés, hogy a gyermekek is Isten szövetségéhez és népéhez tartoznak, szövetségi felhangot is ad a 74. kérdés-feleletének, és pedig ahhoz képest, amit az első kérdés-felelet mond el bevezetésképpen, s ahol Krisztushoz való tartozás áll, illetve az 54. kérdés-felelethez képest, ahol az egyháztant fejti ki.”⁸

Tehát az egész Heidelbergi Kátét át- meg átjárja a szövetség eszméje, s ez pontosan megegyezik az én állításommal, amely szerint a Heidelbergi Káté keresztelési hitvallás.

3. A Heidelbergi Káté kérdés-felelet módszere

A Kátéra úgy tekinthetünk, mint amely tankönyv vagy tanfolyam azon gyermekek számára, akik a gyülekezet tagjává lettek a keresztség által, hogy keresztségük tudatában élő felnőttekké legyenek. Ezt a szempontot húzza

⁸ Bierma, Lyle D.: *The Theology of the Heidelberg Catechism. A Reformation Synthesis*. Columbia Series in Reformed Theology. Westminster John Knox Press, Columbian Theological Seminary, United States 2013, 97.

alá a kérdés-felelet módszer. A legtöbb káté ezt a módszert követi a reformáció óta, éspedig Luther *Kis Kátéja* (1529) nyomán. Átnéztem mintegy 300 ilyen tankönyvecskét, s ezeknek kétharmada a kérdés-felelet módszert alkalmazza.

Érdeemes lenne utánajárni, hogy honnan származik ez a dialógusmódszer. Van, aki a középkori egyházban alkalmazott kereszteleési szertartásszövegekre gondol. Mások a gyónásra, amelynek során szintén párbeszéd zajlik a gyóntatópap és gyónó között. Én úgy látom, hogy ezt a módszert a reformáció idején kialakult vallástanítási gyakorlat „termelte” ki. Melanchthon azt mondja, hogy a vallástanításnak párbeszédés formában kell történnie.

A mi szempontunkból az a legfontosabb kérdés, hogy milyen szereposztásban történjék a párbeszéd. Ki kérdez, és ki felel? Sok középkori kátében a gyermek teszi fel a kérdést, a feleletet pedig a tanító, vagy a gyermek édesapja adja. P. Göbl szerint ez olyan, mint a gyermek viszonya gyóntatójához, akinek a gyónó teljes bizalommal mondja el személyes kérdéseit. A reformáció korabeli káték esetében az a feltűnő, hogy a szereposztás fordított, a kérdezőt és a kérdezettet pedig változatos címmel illetik: „tanítómester” és „tanuló”; „apa” és „fia”; illetve latin szavakkal „catechista” és „puer”. A gyermeket, aki válaszol, hol „gyermekem”, hol „kedves gyermekem”, „Krisztusban szeretett fiam” vagy ezekhez hasonló szavakkal illetik. A kérdezőnek pedig ilyen megszólítás jár: „tiszteletes úr”, „pap úr” vagy „lelkipásztor úr”, „édes atyám”, „kedves mester” stb.

Mi a jelentősége ennek a módszernek? Elsősorban didaktikai. Az a fontos benne, hogy a tanuló a kérdésekkel sajátítsa el a káté tananyagát. Ugyanakkor lehetőséget biztosít arra is, hogy el is ismétlje a tananyagot. De a módszernek nemcsak didaktikai jelentősége van, hanem teológiai is, s ezzel a reformáció korabeli katekézis azon lényeges pontjához érkeztünk, amely a mi kiindulópontunk is, hogy ti. a Káté tanfolyam a megkeresztelt gyermek számára. A kérdező katekéta a gyülekezet nevében teszi fel a kérdést. A gyermek pedig a gyülekezet ifjú tagjaként válaszol. Neki szólnak Isten üdvígéretei, Isten parancsa őt szólítja fel. Mintegy a szájába adják az ígéreteket és a parancsolatokat. Ezt a folyamatot „pneumatikus történés”-nek nevezhetjük. Ugyanis az történik benne, hogy a Szentlélek, akit a gyermek az ígéretként nyert el a keresztség kiszolgáltatásakor, most a hittartalmat fogja adni a gyermeknek, tulajdonává teszi azt. Ugyanis a gyermek megkeresztelésekor ez hangzott el:

„Harmadszor, amidőn a Szentlélek nevében megkeresztelnek, biztosít afelől, hogy tanítónk és vigasztalónk lesz mind nekünk, mind gyermekeinknek a Szentlélek, aki Jézus Krisztus testének igaz tagjaivá tesz, hogy a keresztyén gyülekezetek minden tagjával együtt részeseivé váljunk Krisztusnak és valamennyi javának [...]”⁹

⁹ A Pfalzi Egyház rendtartása (1563). In: Fekete Károly: *i. m.* 530. (Szerk.)

Ezért nincs mit csodálkoznunk azon, hogy a Heidelbergi Káté feleletei ennyire személyes megfogalmazást kaptak. A felelet, amelyet a gyermek megtanul és felmond, nem pusztán előkészítik a konfirmációt, mint valami vallásvizsgát, hanem már önmagukban a gyermek saját hitvallásaként hangzanak. Az, ahogyan válaszol a neki feltett kérdésekre, már eleve egyfajta hitgyakorlat, mivel a megkeresztelt gyermek a saját hitének megvallását gyakorolja. Így az egész tananyag „átlekesül”, spirituális jelleget nyer. A gyermek nem elvont igazságokat tanul, hanem gyakorolja magát abban, ami az ő egész hitét teszi és hordozza. A „fides quae creditur”-t nem lehet különválasztani a „fides qua creditur”-tól. Ezért a tanfolyam nem is érhet véget a konfirmációval, hanem a hit megvallásának élethosszig tartó tanulásában folytatódik. Miközben a megkeresztelt ember életében változások következnek be, újra és újra meg kell tanulnia megkeresztelt emberként élni.

A reformáció korabeli katekézis hitvalló kérdés-feleleteinek szép példáját találhatjuk egy genfi ábécéskönyvben (1551), éspedig ilyen cím alatt: „Hogyan kérdezzük a gyermeket, aki a mi Urunk Jézus Krisztus vacsorájának vételére készül?”

„Lelkipásztor: Kiben hiszel te?

Gyermek: Az Atya Istenben, az Ő Fiában, Jézus Krisztusban, és Szentlélekben.

Lelkipásztor: Mi módon részesülsz tehát a megváltásban és szabadulsz meg Isten haragjától?

Gyermek: A mi Urunk Jézus Krisztus szenvedése és halála által.”

Ehhez hasonló hitvalló beszélgetéssel lépten-nyomon találkozunk a Heidelbergi Kátében is. Tehát a kátétanulás nem elvont igazságok biflázása, hanem személyes, egyes szám első személyben fogalmazott hitigazságokról szóló „kérdézz – felelek”. Hadd, említsek néhány példát, mindenekelőtt a felelmúlhatatlan első kérdést-feleletet:

„Mi életedben és halálodban egyetlen vigasztalásod?

Az, hogy mind testestől, mind lelkestől, akár élek, akár halok, nem önmagamé, hanem az én hűséges Uramnak és Megváltómnak, a Jézus Krisztusnak tulajdona vagyok, aki az ő drága vérével minden bűnömért tökéletesen eleget tett, engem a Sátán minden hatalmától megszabadított [...]”

A következő példa a 26. felelet:

„Hiszem, hogy a mi Urunk Jézus Krisztusnak örökkévaló Atyja, aki a mennyet és a földet, minden benne lévővel együtt semmiből teremtette és azokat örökkévaló tanácsával és gondviselésével fenntartja és igazgatja: énnekem az ő Fiáért, a Krisztusért Istenem és Atyám.”

Lássunk még további példákat.

32. felelet:

„Hit által Krisztusnak tagja, és így az ő kenetének részese vagyok; azért, hogy az Ő nevét valljam, magamat neki élő hálaáldozatul adjam; és hogy ebben az életben a bűn és a Sátán ellen szabad lelkiismerettel viaskodjam, ez élet után pedig az örökkévalóságban Krisztussal minden teremtményen uralkodjam.”

53b felelet:

„Hiszem [...], hogy [a Szentlélek] nekem is adatott, engem igaz hit által a Krisztusnak és minden jótéteményeinek részesévé tesz, engem vigasztal, és mindörökké velem marad.”

59. felelet:

„Krisztusban Isten előtt megigazulok és az örök élet örököse vagyok.”

És végül 129. felelet az „ámen” szó jelentéséről:

„Isten az én könyörgésemet sokkal bizonyosabban meghallgatta, mint amennyire én azt szívemben kívánom.”

További példákat is lehetne idézni, azokat is, ahol a hitvallás nem egyes szám első személyben hangzik, hanem az „én” és a „nekem” szavakat a többes számú „mi” és „nekünk” váltják fel. Ezek a hitvalló válaszok mind a keresztség ténye felől átértékelt élet lényeges aspektusairól szólnak, s ugyanakkor a válaszokat „felmondó” gyermek identitásáról is. E hitvalló feleletek mind-mind az első kérdés-feleletből vezethetők le: „Jézus Krisztus tulajdona vagyok”. Ő jelenti a gyermek identitását, aki azért neveztetik Krisztusról keresztyénnek, mert Krisztusé. A keresztség éppen ezt hirdeti és pecsételi meg. Ebben az összefüggésben kiemelhetjük, hogy a Heidelbergi Káté hasonlóságot mutat azokkal a lutheri hitvallásokkal, amelyek szintén ebből indulnak ki: a gyermek identitása annyi, mint Krisztusban lenni, megkereszteltnek lenni. Példaként Johannes Brenz kérdései-feleletei (1528/1535)¹⁰ első pontjait idézem:

„Kérdés: Mi vagy te?

Felelet: Születésemnél fogva Istentől teremtett értelmes lény, azaz ember vagyok. Újjászületésemnél fogva viszont keresztyén ember vagyok.

Kérdés: Miért neveztetel keresztyénnek?

Felelet: Azért, mert Krisztus nevére kereszteltek, és mert hiszek Jézus Krisztusban.”

¹⁰ Johannes Brenz: *Fragstück des christlichen Glaubens für die Jugendt.* Ausburg 1528, Hagenau 1535. (Szerk.)

4. A három dolog, amit tudni kell: a nyomorúság, a megváltás és a hálaadás

A következőkben vegyük szemügyre a Heidelbergi Káté három főrészét: a nyomorúság, a megváltás és a hálaadás kérdését. Ezeket a második kérdés-felelet sorolja fel:

„Hány dolgot kell tudnod, hogy e vigasztalással boldogul élhess és halhass?

Hármat. Először, hogy milyen nagy az én bűnöm és nyomorúságom. Másodsor, hogy mi módon váltatom meg minden bűnömtől és nyomorúságomtól. Harmadszor, hogy milyen hálaadással tartozom Istennek e megváltásért.”

Ez a három a hitnek, a Krisztushoz tartozásnak, a keresztyén ember identitásának, egyszóval a keresztséggel megjegyzett életnek három része. A nyomorúság, a megváltás és a hálaadás úgy kapcsolódik össze, mint a háromfonatú kötél három szála. A kereszteleési rendtartásban közölt keresztségi tanítás azt tanúsítja, hogy e három dolognak köze van a keresztséghez:

„Miután azonban Krisztus szemünk elé állítja nyomorúságunkat, sokkal inkább vigasztalást nyújt az ő irgalmasságával, amidőn nekünk és gyermekeinknek megígéri, hogy minden bűneinktől megtisztít [...]”¹¹

A hálaadásról ebben az idézetben olvashatunk:

„Mivel azonban bármely szövetségben minkét fél elkötelezi magát, ezért mi is megígérjük Istennek, aki Atya, Fiú és Szentlélek, hogy [...] úgy élünk, mint az ő engedelmes gyermekei, amint ezt megköveteli az újjászületés [...]”¹²

Így már az sem különös, hogy ez a három aspektus újból előjön a kereszteleési rendtartásban, éspedig akkor, amikor a gyermek vallást tesz hitéről az ő konfirmációjának első úrvacsorázása alkalmával. A lelkipásztor ezekkel a szavakkal fordul hozzá és a gyülekezethez:

„Mivel Isten Igéje három dolgot ad elénk: először bűneinket, másodsor megváltásunkat, harmadsor háládatosságunkat, amellyel Istennek tartozunk [...]”¹³

Ezt követően az úrvacsorai szertartási beszédben részletesen kifejti, hogy ez a három dolog az úrasztalához készülő gyülekezet önvizsgálatához tartozik. A bűn–megváltás–hálaadás hármasa nincs előzmények nélkül, ugyanis több lutheránus és református kátéban is rábukkanhatunk. Jó példája

¹¹ A Pfalzi Egyház rendtartása (1563). In: Fekete Károly: *i. m.* 529. (Szerk.)

¹² Uo. 530. (Szerk.)

¹³ Uo. 538. (Szerk.)

ennek Nicolaus Gallus lutheránus katekizmusa (1547), amelynek újabb kiadása 1558-ban Heidelbergben is megjelent. E káté végén található egy rövid hitvallás, amelyet a gyermekek szájába adtak, és a három kulcsfogalom világosan felcsendül ebben.

„Először megvallom, hogy szegény bűnös ember vagyok [...]. Másodszor megvallom és hiszem, hogy [...] egyedül a mi drága Urunk Jézus Krisztus szerezte bűneim bocsánatát és az örök életet. Harmadszor vallást teszek arról, hogy ezért a nagy kegyelemért és jótéteményért Istennek hálát adnom illik [...].”

Valószínű, hogy ezt a Heidelbergben újra nyomtatott kátét Ursinus is ismerte és fel is használta, amikor megfogalmazta a keresztséggel megpecsételt élet lényegét, a bűn, megváltás és hálaadás hármását.

A fentiek alapján azt is észrevehetjük, hogy az egyház hitoktatásának három klasszikus eleme milyen jól vázolja fel a megkeresztelt ember életének keretét: a hit (az Apostoli Hitvallás), a törvény (a Tízparancsolat) és az imádság (a Miatyánk). A megkeresztelt ember élete a Hármaskörben Egy Istenbe vetett hit, a törvény szerinti élet, és végül az imádság naponkénti gyakorlását jelenti. Ez utóbbihoz a Heidelbergi Káté megfogalmazott imádságokat is tartalmaz, amelyeket el lehet imádkozni. Mindez abban segít, hogy megkeresztelt keresztyéneként állhatatosak is maradjunk.

5. Összefoglalás

A bemutatott irodalmi-történelmi áttekintés végén megállapíthatjuk, hogy a keresztelési hitvallásnak tekinthető Heidelbergi Káté magas mércét állít fel. A nagy követelmény magában a keresztségben rejlik, ugyanis a keresztség Isten azon ígéretének jegye, hogy a megkeresztelt gyermek Jézus Krisztus tulajdona. Ugyanakkor nyomasztó az a kérdés, hogy a Heidelbergi Káté ilyen magas követelménye miként tud érvényesülni a megkeresztelt ember mindennapi életének viszontagságai között. E tekintetben csupán saját hazámra, Németalföldre szorítkozom. Meg kell állapítanunk, hogy református egyházunknak nem sikerült igazodnia ehhez a magas mércéhez. A németalföldi református egyház már a 16. század folyamán népegyházzá lett. A népelet, a közösségi élet nemigen tükrözte a megkeresztelt életformát. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy a Heidelbergi Káté más tartalmi érvényesültek az egyház életében. Egyre kevésbé látszott, hogy a Heidelbergi Kátének köze lett volna a keresztséghez, s ez a kapcsolat végül egészen formális lett. Külsőségé vált a Heidelbergi Káté megtanulása, akárcsak a konfirmáció is, amely egyre inkább elszakadt az úrvacsorázástól. A hit sokak számára leértékelődött: csupán „történelmi hit” lett. Beszédesebb jele ennek az a tájékoztató tábla, amilyen a Scheveningen nevű halászfaluban áll: „Itt sóshalat árulunk, és mindenki megtanulja a hitvallást”. A Heidelbergi Káté nagyívű tanfolyama,

amely elvezet a keresztségtől az úrvacsoráig, itt már csak a keresztyén igazságok gyorskurzusát kínálják.

A pietizmus ellenhatásként fordult szembe a népegyház visszás gyakorlataival. Ezt Németalföldön „Második reformáció”-nak nevezik (pontosabban: *nadere reformatie* – [a mindennapokhoz] „közelített” reformáció). De teológiai szempontból ez a mozgalom sem hozta meg a visszatérést a Káté keresztség-és szövetség-teológiájához.

A második reformációt túlságosan befolyásolta az angliai puritanizmus, amelynek alaphangja az újjászületés volt, s különös módon ekkor a kérdés-felelt módszer megítélése is megváltozott. J. Nupoort egyik könyvecskéjében (1775) azt írja, hogy a kérdéseket nem a tanító teszi fel a gyermeknek, hanem a gyermek kérdez, s a feleleteket a felnőtt, tapasztalt keresztyén ember adja. A „szigorú” coccejánus amszterdami lelkész, D’Outrein (1662–1722) így figyelmezteti a gyülekezet gyermekeit: nehogy magukra vonatkoztassák a Heidelbergi Káté feleleteit. Tanulják meg a kérdéseket kívülről, de ne tekintsék azokat saját hitvallásuknak, ugyanis ezek a kiválasztott felnőtt hívők feleletei, s a gyermek nehogy azt gondolja, hogy ő már elérte ezt a „szintet”.

Ilyen pietista irányzatot, amelynek különben több eltérő változata létezik, ma is találhatunk Németalföldön, mégpedig az egyház ultraortodox köreiben. De mind a mai napig él az az irányzat is, amely megőrizni szándékszik a Heidelbergi Káté magas követelményét, s úgy tekint erre, mint hiteles tanulási útra, amely elvezeti a gyermeket a keresztségtől az úrvacsoráig. Egyházunknak ez az ága komoly „hermeneutikai küzdelmet” folytat azért, hogy konkrét tartalmat és formát rendeljen a Káté magasra emelt mércéjéhez. Ez az a közösség, amelyben még visszhangra találnak H. F. Kohlbrügge szavai: „A Heidelbergi Káté, a kedves heidelbergi! Gyermekeim, el ne szakadjatok tőle.”

Fordította Juhász Tamás